

Kitap Tanımları
Book Reviews

THE ASCENT OF MONEY - A FINANCIAL HISTORY OF THE WORLD

Niall Ferguson

London, Penguin Books, 2009, 441 pp, ISBN - 978-0-141-03548-2.

Niall Ferguson, a prominent economic historian professor of Harvard, who turned out to be an Emmy winner TV icon lately, can be considered as one of the most controversial figures in economic debates of the last decade. Unlike a group of economists like Paul Krugman and Nobel laureate Joseph Stiglitz and even his colleague, the iconic historian Eric Hobsbawm, Ferguson accused to be drawing down-to-earth and time-to-time contrafactual diagnosis of the past and makes rather unscientific analysis of the current status of the political and economic structure of the world. Despite of all these censures, Niall Ferguson deserves praise for his effort in providing his readers a conceptual knowledge about the origins of the financial system as it is today.

Published after the 2008 crisis, the timely book “*The Ascent of Money*” gives a considerably detailed set of historic events, which might be called as turning points of Western capitalism with strong links to the decisions on money and finance. According to Ferguson, there is always a financial story behind all things happened or that did change the world forever. Wars, revolutions and even peace would not be possible if financial system did not exist. He even claims in between lines that; “*the Ascent of Man scientifically, socially and politically is the natural outcome of the Ascent of Money and financial system*”. As in a Columbia University TV-debate, he said, “*The rise of money or finance was about greed but it was also about uplifting human welfare*”. Influenced by Friedman, Ferguson’s views reflect a perfect admiration of Adam Smith’s invisible hand metaphor, which has been severely criticized recently by Nobel laureate, Keynesian economist, Joseph Stiglitz. He says “*Free market ideology did not work. A kind of corporate welfarism under the guides of free market fundamentalism is intellectually bankrupted from the beginning.*”

257

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 8

Sayı:16

It is not only Stiglitz but also many prominent economists such as Paul Krugman and Roubini, believed to be the 2008 September incident made the whole free market economy a living dead argument. Though for Niall Ferguson, as he stated in his opening chapter of *“Ascent of Money”*, it is not the free market ideology to be blamed but rather mismanagement of fiscal policies or even matured or absence of well-managed financial institutions led the financial system into a crisis. As a strong believer of free market ideology, Ferguson did blame neither the systematic problems nor the greed and avarice that made man out of his wit. As he writes in the introduction, *“The financial crisis that struck the Western world in the summer of 2007 provided a timely reminder of one of the perennial truth of financial history. Sooner or later every bubble bursts. Sooner or later the bearish sellers outnumbered the bullish buyers. Sooner or later greed turns to fear.”* According to Ferguson, financial markets react on the extremes just like a man with disordered brain chemistry. May be rather than “free financial market” it would be better to change the name to “Manic-depressive financial markets” after all. In fact, of all these great historical events that have a dramatic impact on the evolution of banking, there lays a quite manic-depressive character. In Chapter I, Ferguson gives a wide scale picture of the financial history that might have a character like this.

But as he started to draw the evolution map of banking, Ferguson unexpectedly jumps from ancient Babylon directly to 14th century Medici banking operations and cuts off at least five centuries of Islamic banking. He gives the credit to Jewish money traders and their Lombardian colleagues like Medicis as being the forefathers of modern banking.

Ferguson’s re-manufacturing historical truth by not mentioning five centuries of the humankind’s financial history, rather oppressive for any eastern scholar because, he neglected the spectacular financial revolution of the Eastern civilization in 9th century. It was then, the money-exchangers of eastern bazaars and the tradesmen of the vast Islamic Empire stretching from the Central Asian steps to mild winds of Cordoba were the pioneers in structuring money-transfer agencies.

The Merchants from every city of the vast Islamic empire used those agencies as the primary platforms of merchant banking institutions where they could exchange money and goods via very sophisticated letter of credits cheques etc,. These written merchant financing instruments exercised in the East nearly eight centuries before the modern day banking payment tools. The financiers of the East even created an institution called “*Baytul Mal*” which can be translated as “House of Money”. It was a financial institution with more than one function such as Treasury, clearing house, money supply and even credit house.

Bernard Lewis in his prominent study *The Arabs in History*¹ (1966) mentions this financial revolution of the East in detail. He wrote “*In the ninth century he (“Sarraf”²) developed into a banker on a large scale, no doubt supported by wealthy traders with money to invest. We hear of banks with a head office in Baghdad and branches in other cities of the Empire and of an elaborate system of cheques, letters of credit, etc. so developed that it was possible to draw a cheque in Bagdad and cash it in Morocco. In Basra, the main centre of flourishing eastern trade, we are told every merchant had his bank account thus payments in the bazaar were effected only by cheque and never in cash*” However, early financial applications in Venice and Florence of 14th century were not that sophisticated as it was in 9th century of Baghdad and Basra both in terms of geographical coverage but also the size and diversification of different payment instruments. But how Ferguson neglected such a scale that modern banking did not even reach to the level of financial mobility until 19th century.

There is obviously an out-dated 19th century orientalist approach in Ferguson’s “humankind” definition, which clearly excludes either welfare or achievements of others, that is to say non-westerners. Ferguson simply disregards the very existence of a monetary and

¹ B. Lewis, *The Arabs in History*, Harper Torchbooks, New York, 1960.

² Sarraf: Goldsmiths /Money exchangers of the Eastern Bazaars.

financial infrastructure, which was fully in operation in a massive geographic scale. Scientific research principles could not win over his western imperial ideology or he simply ignore those five centuries only because he could not see any traces of greed and avarice in this part of the world.

Five centuries after the Sarraf bankers of Baghdad and Basra, Medici family came across the same model with only one difference. They achieved *“the transition from financial success to hereditary status and power by learning a crucial lesson: In finance small is seldom beautiful. By finding a way of making their bank bigger and more diversified than any previous financial institution, they found a way of spreading their risk”* Ferguson writes.

If there is no greed or self-interest combined with limitless power of property, it did not add a value to current modern financial system, which he was right, Eastern civilization and any institution born into it, was almost free from this none-virtuous character. Self-interest and greed nourished by property rights in the West was not even matured in the East where everything was in God’s possession.

But as Ferguson writes, even if you have of all these traits in character; like the Spanish conquistadores had fatally mistaken; in the absence of a viable banking infrastructure, greed and self-interest not necessarily assured a financial and political success. Imperial Spain amassed vast amounts of bullion from the New World, but it faded as a power while the British and Dutch empires prospered because they had sophisticated banking systems and Spain did not. And there is also one more thing need to make this enormous advancement in finance; pioneer, adventurous, challenger, enterprising Individuals.

Ferguson gives names after names rather than institutions in the background of financial history. He introduces a group of men with extraordinary enthusiasm, courage and a little bit of adventurous personalities who made this massive effect to the “financial history”. He says, quite correctly, *“great forces don’t make history but individuals do, and nothing is predetermined. Hence, as the world is neither progressing nor regressing only the actions of individuals will*

determine whether we live in a better or worse world.” For him what made the Ascent of Men is the jagging growth of financial system and thus those who made the financial system are those men with courage and most of the time with greed.

Nathan Rothschild was the most powerful of all. He literally was the man who made the Waterloo victory a possibility thus he was the “*finanzebonaparten*” as German writer Ludwig Boerne named him. And as Ferguson argues that the Rothschilds also played a crucial role in South’s defeat in American Civil War. If Rothschilds did not decline to invest in Southern Cotton Bonds, which widely vexed the British textile industry to a great deal and brought the entire industry almost to stagnation, we would have witnessed totally different world today. But there was a man like Rothschild lived half century before him, who made the French Revolution possible. His name was John Law, a Scottish gambler, murderer but most importantly a financial genius who can be considered as the one of the first real-estate bubbler of the financial history. When he finished destroying whole public finance structure of France “*fatally set back country’s financial development, putting Frenchmen off paper money and stock market for generations*”

Ferguson along the following chapters reveals hidden stories in the background of the bond market, a market in his own words deserves to be praised “*as the second biggest revolution in the financial history after banking*” and this time puts “*an elite group of unassuming men in anonymous open plan offices*” on the front stage of financial system. The men who control the bond market, a market “*began by facilitating government borrowing; in a crisis however, it can end up dictating government policy*” writes Ferguson. Within that means, it is also a national security rather than a pure financial issue to be managed. Bond market previously dictated almost the result of the WWI. If Wilhelmine Germany and his allies had had access to the international bond markets and had not come short in military spending, the ultimate result would have been definitely different from today. For Ferguson it is unsound finance rather than uncontrolled public finance that leads economies into crisis.

With too much bumps in its own financial history, United States of America's very existence was purely depended on finance. As Benjamin Franklin said "*The refusal of King George II to allow the colonies to operate an honest money system, which freed the ordinary man from the clutches of the money manipulators was probably the prime cause of the revolution*" The US's indispensable relationship with debt and money continued up until to our modern days. Unmanageable consumer spending habit was the primary requisite of "debtmania" nourished their mutual existence.

By 2000s, it was the fast growing and not spending China chosen to be the best debt resource for US economy. As Ferguson points out from 2000s, one dual economy was patronizing the whole world that was Chimerica. It was a spectacular formula for US economy that was in need of a debt fountain. "*After years of instability and unused to the panoply of credit facilities we have in the West, Chinese house-holds save an unusually high proportion of their rising incomes, in marked contrast to Americans, who in recent years have saved almost none at all. In effect, the People's Republic of China has become the banker to the United States of America. For a time it seemed like a marriage in heaven, The East Chimericans did the saving. The West Chimericans did the spending*" but it was an uneasy symbiosis.

Ferguson blames Chimerica and accused it to be "*the underlying reason why the US mortgage-market was so awash with cash in 2006 that you could get a 100 percent mortgage with no income, no job or assets*" Because it was the private funds who could get billions of dollars to invest in bundled ill-qualified mortgage loan packages and create huge mountains of debt at the end and created a financial earthquake right across the Western financial system.

It seems that Ferguson is accustomed to blame the victim of the robbery instead of accusing the crook. His enthusiasm and belief of capitalism and Friedmanian thought, which embraces self-interest and greed time to time, neglects reality and centuries of a different civilization off his understanding of historical analysis. Any financial development geared around it is acceptable to his understanding. And

in his closing remarks he writes “*I remain more and ever convinced that until we fully understand the financial species, we shall never understand the fundamental truth about money: that far from being `monster that must be put back in its place`, as the German president recently complained, financial markets are like the mirror of mankind, revealing every hour of every working day we value ourselves and the resources of the world around us.*” And he adds “*It is not the fault of the mirror if it reflects our blemishes as clearly as our beauty*”. Hoping that financial system do the same judgment.

Selva Tor
Strategic Research Institute

263
Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 16

BATI MEDENİYETİNİN DOĞULU KÖKENLERİ

John M. Hobson

İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, Çeviren: Esra Ermert, 314 sayfa, ISBN: 978-975-08-1193-7.

Bu kitap, batılı ve batıcı perspektifin hâkimiyeti altındaki akademik dünyanın konvansiyonel bilgilerini reddederek, etnomerkezci Avrupalı referanslara atıf yapmadan ve ezberlenmiş konuları tekrar gündeme getirmeden, “Doğuyu gün ışığına” çıkarma düşüncesiyle yayıma hazırlanmıştır. Bu kitapta yazar, kökleri Antik Yunan'a uzanan Avrupalıların tarih boyunca ilerlemeyi, Doğuluların ise geriliği ve pasifliği temsil ettiği biçiminde özetlenebilecek olan Avrupa merkezci görüşlere, şiddetle karşı çıkmakta ve pek çok örnek vererek meydan okumaktadır.

Hâlen, Sheffield Üniversitesi Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde okutmanlık görevini yürüten Hobson'ın, editörlüğünü yaptığı “Uluslararası İlişkilerin Tarihi Sosyolojisi (2002)” isimli kitabına ilave olarak, “Devlet ve Uluslararası İlişkiler (2000)” ve “Devletlerin Serveti: Uluslararası Ekonomik ve Siyasi Değişimin Karşılaştırmalı Sosyolojisi (1997)” isimli kitapları bulunmaktadır. Yazarın akademik geçmişi ve ortaya koyduğu çalışmaları, bu eserin ciddi bir birikimin ürünü olduğunu göstermektedir.

Eserde geleneksel Avrupa merkezci bakış açısı ideolojik bir inşa ürünü olarak eleştirilmekte ve görmezden geldiği Doğulu pek çok değer, Batının yükselişindeki asıl neden olduğu anlatılmaktadır. Yazarın ifadesiyle “Doğunun, modern Batının yükselişini gerçekleştiren kayıp hikâyesi” aktarılmaktadır.

Okur bu kitapta Papa ile Krallar arasındaki çatışmalar, Otuz yıl Savaşları ya da Westphalia Barışı hakkında bir şeyler bulamamaktadır. Bu kitapta; Madrid, Londra, Lizbon, Paris ve Venedik şehir olarak Bağdat, Kahire, İstanbul, Kanton ve Kalküta'nın gerisinde kalmıştır.

Avrupa merkezci görüş; Antik Yunan'dan bu yana Avrupalıların, kendi gelişmelerine öncülük ettiklerini ve Doğunun

265

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 8

Sayı:16

gelişen dünya tarihi içinde pasif bir izleyici olarak kaldığını iddia eder. Bu görüşe göre Batı, eşsiz erdemlerle kutsanmış olarak hayal edilir; akılcı, çalışkan, üretken, fedakâr, tutumlu, liberal demokratik, dürüst, otoriter ve olgun, gelişmiş, becerikli, hareketli, bağımsız, gelişime açık ve dinamiktir. Doğu ise öteki; akılcı olmayan ve keyfi, tembel, üretmeyen, tahammüllü, cazip olduğu kadar egzotik ve karmaşık, despot, bozulmuş, çocuksu ve olgunlaşmamış, pasif, bağımlı, durağan ve değişmeyendir. Yazar ise, gerçekte bunun hiç de böyle olmadığını; 1800'lü yıllara kadar, fikir, teknoloji, kurumsal yapı ve ekonomik olarak doğunun başı çektiğini, Avrupa'nın ancak tercüme ettiği Doğulu kaynaklar sayesinde gelişimini sağlayabildiğini belirtmektedir. "Bizim Batılı düşüncelerimizin çoğu, bilimsel ya da nesnel değildir, ancak Batının önyargılı değerlerini yansıtan, insanların resmin tamamını görmesini engelleyen tek yanlı bir perspektife yönlendirilmişlerdir" demektedir.

"1500'lü yıllarda Çin bugünkü Amerika, Avrupa da bugünkü Fas konumundadır" demek suretiyle yazar, Doğu ile Batı arasındaki gelişmişlik farkını çarpıcı bir benzetmeyle ortaya koymaktadır. Hatta dünyada üretilen mamullerin 1750 yılı itibarı ile ülkelere göre karşılaştırılmalı paylarını; Batı'nın üretim payı %23 iken Doğunun üretim payı %77 olarak tespit ederek bu farkın muazzamlığına vurgu yapmaktadır.

Dört bölüm hâlinde kurgulanan kitabın birinci bölümünde yazar, 500-1800 tarihleri arasında Doğunun küreselleşmeyi gerçekleştirdiğini, İslami ve Afrikalı öncüler tarafından oluşturulan köprü sayesinde Batının gelişmelerin farkına varabildiğini, ilk ve gerçek anlamda sanayi devriminin 1100'lü yıllarda Çin'de gerçekleştiğini belirtmektedir. Sanayi devriminin sembolü olan demir ve çelik ile ilgili olarak ortaya koyduğu verilere göre; Çin 1078 tarihinde 125,000 ton üretim yaparken, Britanya 1788'de dahi ancak 76,000 ton üretime ulaşabilmiştir. 1588'e gelindiğinde en büyük İngiliz gemileri ancak 400 tonluktu ve bunlar çok daha önceleri Çin'de kullanılan 3,000 tonluk gemilerin yanında çüce gibi kalıyorlardı.

Bu bölümde yazar; denizcilikten tarıma, askeriyeden ekonomiye bütün alanlarda Doğuyu temsil eden; Çin, Hindistan, Japonya, Osmanlı

ve İran'ın teknolojik olarak Batının çok ilerisinde olduğunu ayrı ayrı kıyaslamalar yaparak gözler önüne sermekte ve Avrupalıların, kendi kendilerine çok küçük şeyler icat ettiğini, 18. Yüzyıl öncesinde ortaya koydukları tek gerçek icadın Arşimet burgusu¹, krank mili ya da alkol damıtma işlemleri olduğunu belirtmektedir.

İkinci bölümde; küreselleşmenin getirdiği bir sonuç olarak Doğu ile tanışan Batının, Hıristiyan kimliği ile kendisini yeniden tanımlaması ve İslamiyet'in bir tehdit olarak nasıl icat edildiği anlatılmaktadır. Ayrıca bu bölümde, ikinci bin yılın başından itibaren feodal Avrupa toplumunun yapılanması için gerekli tüm malzemelerin Doğulu güçler tarafından temin edildiği belirtilerek, İtalyanların ticari devrimin öncüsü olduğu, Çinlilerin, Hintlilerin ve Arapların Ümit Burnu'nu onlarca yıl öncesinde geçerek birbirleri ile ticaret yaptığı gerçeği karşısında Vasco De Gama'nın Ümit Burnu'nu geçen ilk denizci olduğu gibi doğruları yansıtmayan ideaları birer "mit" olarak ifade etmektedir.

Üçüncü bölümde; Doğu kimliğini oluşturan Konfüsyüscü ve İslami hoşgörünün esirgemeyen tutumu sayesinde Batının aradaki farkı kapattığı ve bu kültürel iklimin meyveleri olan fikir dünyasının, teknoloji ve zenginliğin Avrupa'nın sanayileşme sürecine yaptığı katkılar belirtilmektedir. Ayrıca, Avrupa'da ırkçı kimliğin oluşması ve emperyalizmin bir medenileştirme aracı olarak Batı kimliğinin dokularına kadar nasıl sindiği anlatılmaktadır.

Sonuç bölümü olan dördüncü bölümde ise Batılı devletlerin ekonomik ilerleme döneminde, Avrupa merkezci görüşün aksine rasyonellikten ve demokratikleşmeden ne denli uzak oldukları aktarılmakta ve Batının yükselişi ile ilgili Avrupa merkezci görüşün geliştirdiği teoriler yalanlanmaktadır. Yazar bu bölümde Batının yükselişini şu ifadeler ile açıklamaktadır: "Batıyı sıra dışı yapan düşük buluş yapma kapasitesine karşılık başkalarından öğrenmeye hazır olması, taklit etme isteği, dünyanın başka yerlerinde bulunmuş araç

¹ Arşimet burgusu: Eskiden kullanılan su yükseltme düzeneği.

gereç ya da teknolojilere el koyma becerisi, bunları en elverişli hâllerine getirmek, sonuna kadar ve yoğun bir şekilde sömürmektir”.

Kitapta gelişmişlik düzeyi ekonomik veriler üzerinden incelenmekte, toplumsal hayatın diğer unsurları olan; siyasi, hukuki ve sosyal konulara yeterince yer verilmemektedir. Ayrıca, günümüz kapitalist ekonomik yapısı, modernliğin ve gelişmişliğin en üst noktası olarak görülmekte ve Doğu bu çerçevede incelenerek batıcı perspektif eleştirilirken batı gözlüğü ile hadiseler ele alınmaktadır. Akademik çalışmaların tercümesinde karşılaştığımız anlatım bozukluklarına maalesef bu kitapta da rastlanmasına rağmen, batının içinden yükselen ve batı perestliği reddeden bilimsel bir çalışmanın, tarihsel gerçekleri objektif bir şekilde sunduğu eserin Türkçeye kazandırılması heyecan verici olarak değerlendirilmektedir.

Ahmet Özkurt
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

268

Security
Strategies

Year: 8

Issue: 16

YENİLGİDEN SONRA DOĞU BATI İLE YAŞAMAYI NASIL ÖĞRENDİ

Ayşe Zarakol

İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2012, 355 sayfa, ISBN: 9786055250010.

Ayşe Zarakol'un kaleme aldığı "Yenilgiden Sonra Doğu Batı İle Yaşamayı Nasıl Öğrendi" isimli eseri, 2012 Ağustos ayında neşredilmiştir. Yazar, 2007 yılında doktora tezi olarak çalışmaya başladığı konusunu daha sonra kitap hâline getirmiştir. Yaklaşık 355 sayfadan oluşan eser, Koç Üniversitesi Yayınlarından çıkmıştır.

Yazar, kitabında genel olarak Batılı olmayan üç ülkenin (Türkiye, Japonya, Rusya) uluslararası sisteme dâhil edilme tarzının yol açtığı tedirginlikler ile bu tedirginliklerin dünya siyasetinin temel dinamiklerini nasıl etkilediğine yer vermektedir. Yazar Türkiye, Japonya ve Rusya'nın Batı tarafından mağlup edilmiş imparatorlukların devamı olduğu fikrine odaklanmakta ve bu yenilgiye verdikleri tepkileri ayrıntılı bir şekilde karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırmaları yaparken aralarındaki benzerlikler ve farklılıkları ele alıp incelemektedir. Sonra üç ülkenin yenilgiden hemen sonra uluslararası sistemden kabul görme odaklı benzer tepkilerini incelemektedir.

Kitap altı bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde, "**ulusal kimlik**", "**lekeli**", "**modern devlet**" terimlerine açıklık getirilirken, neden üç ülkenin (Türkiye, Japonya ve Rusya) bu kitapta incelendiği ve incelemedeki yaklaşımlar ele alınmakta; İkinci Bölümde, "lekeli" terimi daha teferruatlı incelenmekte ve "lekeli" olan ülkelerin problemler ile nasıl üstesinden gelebilecekleri tartışılmakta; Üçüncü Bölümden Beşinci Bölüme kadar sırasıyla Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı sonrası, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası ve Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası yenilgilerinin akabinde seçtikleri stratejileri, seçilen stratejilerin o dönemdeki uluslararası normatif standartlar içinde statü kaygıları nedeniyle bilinçli olarak ve Uluslararası İlişkiler kuramlarının öngörülerine daha uygun olan başka stratejilerin yerine

269

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 8

Sayı:16

tercih edildikleri ortaya konmakta; Altıncı Bölümde ise sonuç ve genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Söz konusu üç ülke vaka olarak incelenmekte ve vakaları incelemeye başlamadan önce “ulusal kimlik” ve özellikle de “lekeli” terimi örneklerle açıklanmaktadır. Yazarın bakış açısıyla ülkeler ikiye ayrılırlar: “**normaller**” ve “**lekeliler**”. Ülkeleri “lekeliler” ve “normaller” olarak ikiye ayırmada yazarın temel aldığı en büyük kriter Westphalia Sistemidir. Yazar, Westphalia Sistemine katılan ülkeleri “normal”, Westphalia Sistemine girememiş üç ülkeyi ise (Türkiye, Rusya ve Japonya) “lekeli” olarak tasniflemektedir. Söz konusu üç ülke de, Westphalia türü “ulus devlet” kimliğinin oluştuğu dönemlerde vurgulanan modern toplumsal, teknolojik ve ekonomik ilerlemelerin gerisinde kalmışlardır. Daha sonraları bu ülkelerin üçü de dış politikalarında ve diğer alanlarda köklü değişimler yapmalarına rağmen kendilerini Westphalia Sisteminin kurucuları olan ülkelere kabul ettirmede başarısız olmuşlardır.

Yazar, “normal” ve “lekeli” ülkelerin ayırt edici özelliklerine yer vermektedir. “Normal” diye tanımlanan ülkelerin en büyük ayrıcalığı kendi durumlarını “doğal”, “nesnel” ve “gerçek” olarak görme kabiliyeti ve “**kendini beğenmişliğidir**”. “Normal” olmak demek sürekli doğru tercihin hangisi olduğu kaygısı içinde olmamak, dünyayı bu tercihler bağlamında düşünmek zorunda kalmamak demektir. Normaller tüm gücü ellerinde bulundururlar, dışarıdakileri dinlemek zorunda değildirlere ve aslında dinlemek zorunda kalmayı da pek istemezler, keyfidirler. “**Lekeliler**” ise normaller ile itibarı zedelenenler arasında toplumsal açıdan paylaşılan bir bölümü oluştururlar. Lekeliler, uluslararası alanda kendilerini hep ispat çabası içerisinde olurlar (normalleşmeye çalışırlar) ya da lekeli olduklarını kabul ederler. Tabii ki bu üç ülkeyi lekelenmişlik duygusuna iten nedenlerden biri de, bu üç ülkenin de daha büyük bir geçmişlerinin olması ve geçmişlerinin gölgesinde yaşama zorluğunda olmuş olmalarıdır.

İmparatorluk olarak, bu devletler uzun süre geniş dünya görüşleri üretme yetisine sahip toplumsal evrenler meydana getirmişlerdir. Ancak yenilgiden sonra her üç ülke de Doğu ile Batı

arasında kalmış durumda ve bu durum kimi zaman aşılması gereken bir zaaf, kimi zamansa yararlanılması gereken bir lütuf gibi görülüyor. Bu üç ülke de Batılılaşmanın bir devletin yeterince çabalarsa başarabileceği bir şey olduğuna inandılar, bunu geçmişteki ayrıcalıklı konumlarını yeni normatif evrende tekrar yaratmalarını sağlayacak bir çözüm olarak gördüler. Yirminci Yüzyılda, her üç ülke de yeni uluslararası sistemde hak ettiklerine inandıkları konumu ele geçirmek adına yenilikçi politikalar denediler. Ancak bu politikalar, bu ülkelere uluslararası toplumun “**yerleşik**” üyeleri arasında bir yer kazandırmada başarısız oldu.

Türkiye Birinci Dünya Savaşı sonrası, Japonya İkinci Dünya Savaşı sonrası ve Rusya Sovyetler Birliğinin Soğuk Savaş sonrası yenilgisinden sonra tercihlerini yan yana koyarak, en azından uluslararası sistemdeki bazı devletler için uluslararası statü, saygınlık ve kabul görmenin karar mekanizmasındaki ana itici güçler olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Bu bağlamda “lekelenme” kelimesi “**aşağılık kompleksi**” olarak da tanımlanabilir.

Yazar, “**modern devlet**” tanımından bahsetmektedir. Devletler diğer devletlerin kendi egemenliklerini ve varlıklarını tanımalarına dayanırlar ki bu da modern bir devletin ne olduğuna dair ortak bir anlayışa işaret eder.

Üç ülkenin de yenilgiden sonra uyguladıkları stratejileri o zamanın durum ve şartları açısından farklılıklar göstermektedir. Türkiye, “Batıcı” stratejiye, merkez Batı ülkelerinin çıkarlarına karşı bir askerî zafer kazandıktan sonra (Kurtuluş Savaşı) ve dış güçlerin işgali altında olmadığı bir dönemde geçiş yaptı. Ancak bu geçişin beraberinde gelen reform paketi, Batılı normlara o kadar büyük bir bağlılık gösteriyordu ki, katıksız bir sömürgeci bile buna cesaret edemezdi. Japonya bu geçişi askerî yenilgiden sonra (1945’te atom bombaları atıldıktan sonra) ve işgal altındayken yapmış, ancak işgalci ABD’nin isteklerini çok dikkate almamıştır. Rusya ise geçişi askerî yenilgiden sonra veya işgal altındayken değil, tümüyle kendi programına göre yapmıştır.

Uluslararası İlişkiler terminolojisinde “içeridekiler” ve “dışarıdakiler” terimlerine rastlamaktayız. İçeridekiler ya da diğer ifadeyle yerleşikler, uluslararası ortamda kendini kabul ettirmiş ve kendisini normal olarak gören ülkelere verilen bir tanımlamadır. Dışarıdakiler diye tanımlanan ülkeler ise uluslararası ortamda kendini bir statüye koyamamış, kendini kabul ettirememiş olan ülkelere verilen bir tanımlamadır. Örneğin, ekonomik gücüne rağmen Japonya, ne Asya’da ne de uluslararası sistemin büyük güçleri arasında sağlam şekilde yerini alamamıştır. Japonya sömürgeleşmiş Asya’dan eski bir sömürgeci olarak ayrılmaktadır. Aynı zamanda Japonya, Batılı güçler arasında da tamamen rahat değildir. Bu bakımdan, Japonya’yı dışarıdaki bir ülke olarak nitelendirebiliriz.

Yazar, Rusya’nın yakın tarihini incelerken Türkiye ile kıyaslamalara gitmekte, benzerlik ve farklılıkları araştırmaktadır. Her iki büyük imparatorluk da (Sovyetler Birliği ve Osmanlı İmparatorluğu) Birinci Dünya Savaşına küresel konumlarını tekrar canlandırmak ve imparatorluklarının çözülüşünü durdurmak ümidiyle katılmışlardır. Rusya Birinci Dünya Savaşından Bolşevik yönetimi altında çıkarken, Osmanlı İmparatorluğunun yerini Kemalist Türkiye almıştır. Kemalistlerden farklı olarak Bolşevikler iktidara popüler, toplumsal bir devrimle geldiler. Lenin ve yoldaşları ideolojik güdülere sahip entelektüel kişilerden oluşurken, Atatürk ve takipçileri her şeyden önce pragmatik askerlerdir. Diğer bir deyişle, Rusya’daki devrim tabandan gelme bir devrimken, Türkiye’deki tepeden inmeydi. Yeni Rus Devleti ile Kemalist Devletin farklı oldukları yer, bu ideolojilerin dışa yansımaysdı. Bolşevikler kendilerini Batı’ya alternatif bir uluslararası rejim olarak konumlandırmayı hedeflerken, Kemalist rejim Batı’nın “medeni” uluslararasındaki “haklı” yeri üzerinde iddiada bulunuyordu.

Sovyetlerin Birinci Dünya Savaşından Soğuk Savaşın sonuna kadarki gelişme stratejileri büyük ölçüde lekelenme sorununa bir tepki olmakla beraber, dışarıdaki devletlerin yenilgi sonrası stratejilerinden çeşitli noktalarda ayrılıyordu. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı sonrası Bolşevik rejiminin başta tanınmamasının nedeni temsil ettiği ilkelerin Avrupa normlarıyla uyumsuzuydu. Yazar, Rusya’nın yenilgi sonrası

stratejilerini analiz etmenin güç olduğunu, takip etmenin son derece zor olduğunu ve belli bir biçimden yoksun ve bilmece gibi olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle kitabında Rusya'yı "**gizemli düşman**" olarak nitelendirmektedir.

Kitapta analiz edilen üç ülke içinde, Rusya orijinal uluslararası kural koyuculara en yakın görünen ve Avrupa/Batı düzeninin yerlilerine **en benzeyendir**. Bu kısmen nüfusunun baskın şekilde Hıristiyan olması ve ülkeye adını veren ulusun etnik-ırksal yapısı nedeniyledir. Ayrıca Rusya'nın On Dokuzuncu Yüzyılda Avrupa Devletler toplumunda resmen bir üyelik kazanmayı başarmış olmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla, 1990'larda pek çok gözlemci Rusya'yı devletler sisteminin orijinal normatif ideallerine "**doğası gereği**" yaklaşan bir ülke olarak nitelendirmişlerdir.

Yazar, Türkiye ve Japonya ile karşılaştırıldığında Rusya'ya yenilgi sonrasında daha çok hoşgörü gösterildiği ve diğer iki ülkeye göre uzlaşmacılık adına çok daha az şey yapmasına rağmen çok daha kolay ödüllendirilmiş olduğu gerçeğine dikkat çekmektedir. Çok uzun yıllar tanınabilmek adına Batı yanlısı politikalar güden Türkiye ve Japonya'nın her ikisi de kendisine uluslararası düzende emin bir yer bulamamışlardır. Her iki ülke de "normal" ülkeler olarak eşit kabul görülebilmek için yurt içinde agresifçe Batılı modelleri benimsemiş, öte yandan da dış politika konularında Batılı güçlerle iş birliğine dayanan büyük stratejiler izlemişlerdir. Ancak her iki ülkenin de olabileceği en iyi şey "**Bir eski yabancı, onaya tabi ve sürekli yargılanan bir dost, dikkatle izlenen ve sürekli olduğundan başka biri olma baskısı altındaki ve olması gereken kişi olmadığı için duyduğu suçluluktan utanması gerektiği söylenen birisi olmak**"tan öteye geçememiştir.

Sonuç olarak, kitabın araştırmacılar için yeni çalışma konuları ve farklı bakış açıları ortaya koyabileceği, okuyucular için ise ilgi çekici ve sürükleyici bir eser olduğu değerlendirilmektedir.

Güngör Özer
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

273

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 8

Sayı: 16

ABDÜLHAMİD'İN SERASKERİ RIZA PAŞA'NIN ANILARI

Mahir Aydın

İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2012, 124 sayfa,
ISBN: 978-605-5397-51-7.

Bu kitap, 17 yıl boyunca, Sultan II. Abdülhamid'e Seraskerlik, yani Genelkurmay Başkanlığı yapmış olan Rıza Paşa'nın hatıratının günümüz Türkçesine çevrilmiş ve sadeleştirilmiş hâlidir. Rıza Paşa görevden alındıktan üç gün sonra II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve aynı yıl anıları "Hâtırât" başlığıyla birinci cilt olarak yayımlanmıştır. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı bu anıların diğer ciltleri yayımlanamamış olduğundan ertesi yıl Rıza Paşa "Hülâsa-i Hâtırât" yani "Anıların Özeti" adlı kitabı çıkarmıştır. "Hülâsa-i Hâtırât" 1947 yılında yeniden yayımlanmasına rağmen bu eser yanlış okumalarla beraber anlaşılması zor ifadeler içermekte ve Seraskerlik bütçesini ortaya koyan listeler içerisinde bulunmamaktadır. Prof. Dr. Mahir AYDIN'ın yeniden ele aldığı bu kitap ise, hem bu listeleri içermekte hem de anlaşılma amacına yönelik olarak sadeleştirilmiş bir dille ele alınmaktadır.

Kitabın giriş kısmında Rıza Paşa, doğumundan Seraskerlik görevine kadarki geçen süreci özetlemektedir. Bu süreç içerisinde orduya alınacak yeni Şnayder tüfeklerinin eğitimindeki sorumluluğundan, 1870 yılında Rumeli ve Anadolu'daki redif taburlarının çağırılmasındaki görevinden, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli cephesindeki faaliyetlerinden bahsetmektedir.

Kitabın sonraki bölümünde ise Seraskerlik makamına geldiği zamanki ordunun mevcut durumunu ve kendisinin ordunun gelişimindeki katkılarını anlatmaktadır. Bu katkılar içerisinde; askerin giyim kuşam ve yiyeceklerine yönelik yapmış olduğu faaliyetler, redif depolarının ihtiyacı olan malzemelerin tedariki ve bunların korunmasına yönelik yeni binaların yapılması, Yunan Seferi'ndeki mali yetersizliğe rağmen yapılan hazırlıklar, askerî birliklerin yeniden yapılanması, gayrimüslimlerin askere alınmasına yönelik girişimleri ve askerlerin eğitimleri için manevra yaptırma çabaları yer almaktadır.

275

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 8

Sayı:16

Kitabın diğer bölümünde Rıza Paşa, devletin bekası için silahlı kuvvetlerin ve bunların mükemmeliyeti için de ekonomik konuların önemine değinmekte ve Seraskerlik bütçesi ile bunların düzenli tutulduğuna dair yapılan yazışmaları sunmaktadır.

Kitabın sonraki bölümü 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı ile ilgilidir. Bu bölüm sefer öncesinde devletin mevcut durumu, sefere karar verilmesinde Rıza Paşa'nın şahsi katkıları ve ordunun sefer hazırlıkları hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Bundan sonra Rıza Paşa birçok defa istifa etme talepleri ve bunların kabul görmemesiyle ilgili bilgiler vermekte ve görevden alınışını anlatmaktadır. Müteakiben ise o dönem içerisinde kendisine yöneltilen suçlamalarla ilgili savunmasını yapmaktadır.

Ardından Rıza Paşa görev süresi boyunca yapmış olduğu faaliyetleri kısaca özetlemekte ve bir maliye uzmanı gibi devlet bütçesine ilişkin görüşlerini tutanak halinde açıklamaktadır. Son olarak ise 1891 ile 1904 yılları arasındaki Seraskerlik bütçelerini, yıl yıl mevcut askerî kadroları ve bunlara yapılan harcamalara ilişkin ayrıntılı tabloları sunmaktadır.

Rıza Paşa'nın anıları genel olarak savunma amaçlı yazılmış ve görev süresi boyunca yapmış olduğu faaliyetleri abartılı bir şekilde sunmuş olmasına rağmen, içerdığı bilgilerin askerî tarih çalışmalarına önemli bir katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Serkan Er
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

277
Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı:16